

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Левченко Ю.Г.

Шекмар НА.

В статті досліджено методичні підходи до оцінки ефективності господарської діяльності підприємства. В результаті чого встановлено, що система показників ефективності господарської діяльності має відображати витрати всіх видів ресурсів, що споживаються на підприємстві, створювати передумови для виявлення резервів підвищення ефективності виробництва та стимулювати використання всіх резервів, наявних на підприємстві.

Кількість бібліографічних посилань -10, мова – українська.

Ключові слова: ефективність, ресурси, підприємство, господарська діяльність, ефект, результати, витрати, прибуток.

ВСТУП

Сучасні ринкові умови господарювання потребують від підприємств підвищення ефективності виробництва, конкурентоздатності продукції і послуг на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання і управління виробництвом, активізації підприємництва. В умовах ринку для забезпечення економічного розвитку підприємства змушені постійно контролювати і підвищувати економічну ефективність своєї діяльності. Поняття ефективності як економічної категорії достатньо досліджувалось у вітчизняній і в зарубіжній економічній літературі, проте до цього часу немає однозначного чіткого трактування економічної сутності даної категорії та єдиних критеріїв, за якими вона може бути оцінена кількісно і якісно. Значною мірою це пояснюється складністю і багатогранністю категорії ефективності.

Метою статті є обґрунтування та поглиблення теоретико-методичних підходів до оцінювання ефективності господарської діяльності підприємства; уточнення сутності поняття «ефективність господарської діяльності підприємства»; вивчення та доповнення переліку показників оцінки ефективності господарської діяльності підприємства з урахуванням вимог сьогодення.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

З поглибленням досліджень категорії «ефективність» змінювались підходи щодо її визначення та оцінки. Так, якщо роботи науковців кінця XIX початку XX століття присвячувались пошуку шляхів ефективного виробництва на рівні виконавців виробничих процесів, поступово акценти зміщувались у бік управління ефективністю на рівні організації та економічної системи. У основних підходах, щодо визначення показників ефективності господарської діяльності науковці пішли різними шляхами.

Представники одного з них вважають за доцільне нехувати необхідністю отримання єдиної оцінки і будувати систему показників ефективності. А остаточний висновок, на їхню думку, має зробити експерт, який аналізує цю систему показників, урахує певні неформальні обставини, власний досвід, можливо, інтуїтивні міркування, прогнози і на базі всього цього зробить висновок. Інші вчені пропонують відразу обмежити множину факторів впливу і визначати комплексний показник ефективності. Є, звичайно, і певні компромісні підходи. Так, наприклад, відомі методики, в яких спочатку визначається система показників, а потім до неї застосовуються певні правила згортання для отримання інтегральної оцінки.

Серед прибічників єдиного показника є такі, котрі будують настільки складний комплексний показник, що він за широтою охоплення вхідних параметрів фактично не поступається системам показників. Крім того, розроблені й ситуаційні алгоритми, які дають змогу обирати той чи інший комплексний показник на базі попереднього аналізу певних характеристик підприємства. Але практика переконує в протилежному – справді точна оцінка ефективності може бути отримана лише на основі поглибленого аналізу ситуації і врахування великої кількості обставин. Проте в будь-якому випадку, щоб здійснювати такий аналіз, необхідно опанувати базовий інструментарій, тобто ознайомитися з конструкцією основних показників забезпечення ефективності і зрозуміти їх економічний зміст.

Загальне поняття ефективності є достатньо широким і уживається в найрізноманітніших сферах. Як свідчать результати досліджень, в різних галузях і сферах виробництва методологія кількісного виміру рівня ефективності

базується на зіставленні результатів і витрат. Проте, такі показники мають різні форми представлення, повноти і точність виміру. Звідси впливає можливість неадекватної оцінки ефективності об'єктів, що призводить до ухвалення необґрунтованих рішень.

Відсутність чітких вимог до методики оцінки ефективності діяльності підприємства в практиці господарювання нерідко призводить до істотних прорахунків, а погіршення діяльності підприємства – до його банкрутства. Це пояснюється, передусім, тим, що ефективність досить складна, багатогранна категорія, яка пов'язана з суттю і змістом важливих економічних законів та яка відображає інтереси усього суспільства і кожного індивідуума окремо, а також охоплює усі сторони господарської діяльності – виробництво в цілому, та, зокрема, усі його сфери і ланки.

Ефективність господарської діяльності підприємства – це економічна категорія, що відображає співвідношення між одержаними результатами від господарської діяльності та витраченими на її досягнення ресурсами, причому при вимірюванні ефективності ресурси можуть бути представлені або в певному обсязі за їх первісною (переоціненою) вартістю (застосовувані ресурси), або частиною їх вартості у формі виробничих витрат (виробничо спожиті ресурси). Якщо при цьому врахувати, що результати виробництва не лише є різноманітними, але й можуть бути представлені в різних формах: вартісній, натуральній, соціальній, то стає очевидною необхідність в ідентифікації категорії ефективності господарської діяльності відповідно до тих аспектів діяльності підприємства, які важливо проаналізувати й оцінити.

Фактично визначення ефективності господарської діяльності підприємства полягає в оцінці її результатів. Такими результатами можуть бути обсяги виготовленої продукції в натуральному чи вартісному виразі або прибуток. Але ж сама по собі величина цих результатів не дає змоги робити висновки про ефективність або неефективність роботи підприємства, оскільки невідомо, якою ціною отримані ці результати. Звідси для отримання об'єктивної оцінки ефективності господарської діяльності підприємства необхідно також врахувати оцінку тих витрат, що дали змогу одержати ті чи інші результати.

В економічній літературі запропоновано безліч концептуальних підходів до оцінки економічної ефективності господарської діяльності.

І.Н. Герчикова пропонує рахувати ефективність щодо реальних витрат виробництва. При цьому, вона вважає, що ефективність слід визначати по рентабельності активів, по рентабельності власного капіталу і позикового капіталу [3].

А.Д. Шеремет і Р.С. Сайфулін пропонують визначати ефективність авансованих ресурсів і ефективність спожитих ресурсів, а також оборотність і рентабельність коштів або їх джерел [4].

О.В. Ефімова приходять до висновку, що ефективність доцільно визначати по рентабельності використаного капіталу, причому у разі залучення позикових засобів треба враховувати також фінансові витрати (відсотки). Прибуток для визначення рентабельності слід брати ту той, що залишається у розпорядженні підприємства, тобто чистий [5, с. 363].

Г. Шмален одним з основних критеріїв оцінки діяльності підприємства в умовах ринкової економіки вважає економічність. Під економічністю автор розуміє отримання певного результату при найменших витратах або заданому об'ємі витрат. Основними показниками діяльності підприємства в ринкових умовах Г. Шмален називає фінансову стійкість і прибуток (рентабельність). Причому, під останньою він розуміє рентабельність власного капіталу і рентабельність всього капіталу, вкладеного в підприємство [6].

Приведені вище пропозиції визначати ефективність оборотності капіталу або щодо витрат виробництва (І.Н. Герчикова), або на основі чистого прибутку (О.В. Ефімова), або щодо спожитих ресурсів (А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін) – ми вважаємо частковими, такими, що не відображають основної мети діяльності підприємства або що відображають її неповно. Ці пропозиції можна застосовувати при оцінці ефективності використання окремих складових елементів капіталу, виробничих площ і устаткування, грошових коштів і т.п. На нашу думку, для формування загального висновку про ефективність роботи підприємства доцільно використовувати комплексну систему показників, яка поєднує всі названі підходи.

Італійський економіст В. Парето вважає, що «економічна ефективність господарської системи – це стан, при якому неможливо збільшити міру задоволення потреб хоча б однієї людини, не погіршуючи при цьому положення іншого члена суспільства». Інакше кажучи, розподіл ресурсів вважається неефективним, якщо існує можливість виробляти більшу кількість якого-небудь товару або послуг при наявних ресурсах без скорочення випуску інших товарів або послуг.

Представляється, що це визначення відбиває момент досягнення найбільш оптимального з точки зору ефективності стану будь-якої господарської системи, тобто містить елемент критерію ефективності. Незалежно від якісного змісту різних економічних систем ефективність є взаємозв'язком результатів і витрат.

Ряд економістів робили спроби пояснити суть економічної ефективності по аналогії з ефективністю в природничих науках, тобто розглядали економічну ефективність як ефективність технічну. У зв'язку з цим Г. Гольберг підкреслював, що визначення технічної ефективності в більшості фізичних, хімічних і біохімічних процесів здійснюється через одновимірність і точність виміру величин, що характеризують витрати і результати. Процеси господарські докорінно відрізняються від процесів технологічних. Витрати і результати не можна розглядати як величини безумовно одновимірні і завдання визначення ефективності тут набагато складніше. Суть же тенденції ефективності в необхідності постійного зростання результату як бази прогресу. Розвиток цього положення можна знайти в роботах економістів 70-х років. Наприклад, М.З. Бор пише, що ефективність якого-небудь процесу означає

його результативність, що досягається на основі використання природних умов, доцільного і цілеспрямованого поєднання чинників, що створюють ефект, Проте це не означає, що ефективність виробництва потрібно розуміти тільки як категорію вимірювального і кількісного порядку, через яку зіставляються витрати з результатами. Ефективність виробництва, передусім економічна категорія, є одним з виразів виробничих стосунків в суспільстві і формується під впливом характеру цих стосунків. Тому можна зробити висновок про відсутність тотожності між технічною і економічною ефективністю, оскільки економічна ефективність має завжди соціальну суть на відміну від технічної.

Отже, в найбільш загальному вигляді економічна ефективність виробництва є кількісним співвідношенням двох величин – результатів господарської діяльності і виробничих витрат. Суть проблеми підвищення ефективності виробництва полягає в збільшенні економічних результатів на кожну одиницю витрат в процесі використання наявних ресурсів. Підвищення ефективності виробництва може досягатися як за рахунок економії поточних витрат (споживаних ресурсів), так і шляхом кращого використання діючого капіталу і нових вкладень в капітал (вживаних ресурсів) [7].

Наявність різних концепцій сутності ефективності зумовлено різними теоретичними позиціями її аналізу, виділенням якогось одного аспекту із рішення загальної проблеми. Дедалі більше науковців вважають, що приріст прибутку відображає результат реалізації та послуг, а у якості витрат, зумовивши цей приріст, доцільно застосовувати вартість використаних ресурсів, які визначають виробничий потенціал [3, с. 26]. Таким чином на ефективність господарської підприємства впливають фінансовий стан, а також певні організаційні, управлінські, технологічні та інші переваги.

Треба мати на увазі, що перелік ресурсів підприємства, котрі визначають його ефективність, не є вичерпними, тобто в конкретних умовах на ефективність діяльності підприємства можуть чинити істотний вплив інші чинники. Проте для середньостатистичного підприємства, яке діє в умовах ринку, урахування зазначених чинників гарантує отримання найбільш адекватної оцінки стану справ на підприємстві.

Економічний ефект відображає вартісні показники, що характеризують проміжні й остаточні результати господарської діяльності підприємства. Формами прояву економічної ефективності є різноманітні економічні ефекти: зростання продуктивності праці, зростання обсягу товарообігу, збільшення прибутку, зниження фондомісткості й інші. Форми прояву соціальної ефективності пов'язані з отриманням соціальних ефектів: поліпшенням умов праці, зростанням життєвого рівня населення.

Критерій економічної ефективності відображається наступною формулою:

$$e = \frac{E \rightarrow \max}{B \rightarrow \min}, \quad (1)$$

де e – критерій економічної ефективності; E – економічний результат (вигода або ефект); B – витрат на досягнення економічного результату.

З огляду на складність і багатогранність цієї категорії в сучасній вітчизняній та зарубіжній науці дослідженню питань ефективності використання економічних ресурсів присвячено багато наукових праць.

Американські вчені К. Макконелл та С. Брю в своїй праці “Економікс” розглядають категорію ефективності з точки зору такого застосування ресурсів, яке б забезпечувало найбільш цінний їх внесок у загальний обсяг продукції. “Економічна ефективність, відзначають вони, характеризує зв'язок між якістю ресурсів, які застосовуються в процесі виробництва, та отриманою в результаті кількістю будь-якого споживчого продукту. Більша кількість продукту, отриманого від даного обсягу витрат, означає підвищення ефективності, менший обсяг продукту від даної кількості витрат вказує на зниження ефективності” [1, с 257].

Ряд економістів пропонують відійти від такої поширеної думки, а за основу визначення ефективності взяти ступінь (вірогідність) досягнення намічених цілей. Такий підхід розширює наукове уявлення про сутність категорії ефективності, однак може лише доповнити, а не замінити попереднє, оскільки за умов використання даного підходу не знаходить достатнього відображення значення ефективності як важливої оціночної категорії.

Визначення ефективності господарської діяльності має важливе як наукове, так і практичне значення. За її допомогою можна не тільки оцінити ефективність роботи підприємства, проаналізувати сумарний ефект різних її структурних підрозділів та напрямків діяльності, а й визначити стратегію розвитку, розробити прогноз та план дій на перспективу, встановити результати використання витрачених ресурсів: засобів виробництва, робочої сили, інформації і т. п.

Формування системи показників ефективності господарської діяльності підприємства має:

- створювати передумови для виявлення резервів росту ефективності;
- відображати витрати всіх видів ресурсів, що споживаються на підприємстві;
- стимулювати використання всіх резервів, наявних на підприємстві;
- виконувати критеріальну функцію.

Прийнято виділяти три основні системи критеріальних показників ефективності господарської діяльності:

- 1) система, заснована на остаточних результатах господарської діяльності підприємства, яка містить показники:

прибуток до оподаткування, оподатковуваний, чистий прибуток, собівартість, рівень рентабельності, виручка від реалізації, обсяг виробництва, якість продукції, термін окупності інвестицій, рентабельність інвестицій і ін.;

2) система, заснована на результативності, якості та складності трудової діяльності, яка містить показники: продуктивність праці, темпи зростання продуктивності і заробітної плати, частка фонду оплати праці в собівартості продукції, втрати робочого часу, частка браку, фондоозброєність праці, трудомісткість продукції, коефіцієнти складності праці, чисельність персоналу і т. ін.;

3) система, заснована на формах і методах роботи з персоналом, яка охоплює показники: плинність кадрів, рівень кваліфікації персоналу, рівень трудової дисципліни, професійно-кваліфікаційна структура, співвідношення виробничого й адміністративно-управлінського персоналу, соціальна структура персоналу, рівномірність його завантаження, витрати на одного працівника, витрати на управління, соціально-психологічний клімат у колективі, привабливість праці тощо.

Отже, система показників ефективності господарської діяльності має: відображати витрати всіх видів ресурсів, що споживаються на підприємстві; створювати передумови для виявлення резервів підвищення ефективності виробництва; стимулювати використання всіх резервів, наявних на підприємстві; забезпечувати інформацією стосовно ефективності виробництва всі ланки управлінської ієрархії; виконувати критеріальну функцію.

Тобто для кожного з показників мають бути визначені правила інтерпретації їх значень.

У системі показників ефективності господарської діяльності суб'єкта господарювання можна виділити такі групи показників:

- ефективності використання основних засобів (табл. 1.);
- ефективності використання оборотних фондів (табл. 2.);
- ефективності використання праці (трудоx ресурсів) (табл. 3.);
- ефективності окремих видів діяльності (табл. 4.);
- узагальнюючі показники ефективності господарської діяльності підприємства (табл. 5).

Що стосується перших трьох груп показників, то їх зміст детально розкривається у розділах, присвячених вивченню відповідних видів ресурсів. Тому наведемо лише їх узагальнення у вигляді таблиць.

Таблиця 1 Показники ефективності використання основних засобів [9, с. 282]

Назва	Характеристика показників	Формула
Фондовіддача	Виражає ефективність використання засобів праці, тобто показує, скільки виробляється готової продукції на одиницю основних виробничих засобів	$\Phi B = \frac{B\Pi}{OЗ}$
Фондомісткість	Характеризує вартість основних виробничих фондів, яка припадає на одиницю вартості валової (товарної) продукції	$\Phi M = \frac{OЗ}{B\Pi}$
Рентабельність основних засобів	Характеризує рівень ефективності використання основних засобів	$P\Phi = \frac{\Pi}{OЗ}$
Коефіцієнт інтенсивного використання обладнання	Визначається відношенням фактичної продуктивності основного технологічного устаткування до його нормативної продуктивності	$K_{инт} = \frac{B\Pi}{\Pi_{обл}}$
Коефіцієнт змінності обладнання	Показує, скільки змін працює обладнання	$K_3 = \frac{K_{ст.зм}}{n}$

де ВП – обсяг реалізованої продукції (за гуртовими цінами) за рік; ОЗ – середньорічна вартість основних засобів; П – прибутку, одержаний за певний період; П_{обл} – виробнича потужність обладнання у відповідних показниках; K_{ст.зм} – кількість відпрацьованих верстатозмін; n – кількість одиниць обладнання.

Таблиця 2 Показники ефективності використання оборотних коштів [9, с. 283]

Назва	Характеристика показників	Розрахунок
Коефіцієнт оборотності	Показником ефективності використання оборотних коштів	$K_{об} = \frac{B\Pi}{OK}$
Коефіцієнт завантаження	Характеризує величину оборотних коштів на 1 грн. реалізованої продукції	$K_{зан} = \frac{OK}{B\Pi}$
Тривалість обороту	Тривалість в днях одного обороту	$T_{об} = \frac{D}{K_{об}}$
Рентабельність оборотних коштів	Відношення прибутку (П), одержаного за певний період, до середніх залишків оборотних фондів за той самий період (ОК)	

$$P_{\phi} = \frac{\Pi}{OK}$$

де ОК – середні залишки оборотних коштів; Д – кількість днів у періоді; $K_{об}$ – коефіцієнт оборотності.

Таблиця 3 Показники ефективності використання праці (трудових ресурсів) [11, с. 121]

Назва	Характеристика показників	Розрахунок
Продуктивність праці	Характеризує кількість <u>продукції</u> , виробленої в одиницю <u>часу</u> , або витрати часу на <u>виробництво</u> одиниці продукції	$ПП = \frac{ВП}{ЖП}$
Трудомісткість продукції	Характеризує затрати робочого часу на виробництві одиниці або всього обсягу виготовленої продукції	$ПП = \frac{ЖП}{ВП}$
Фондоозброєність	Вартість основних виробничих засобів, що припадає на одного працівника	$\Phi_o = \frac{ОЗ}{СЧП}$
Зарплатомісткість продукції	Визначає, скільки гривень заробітної плати припадає на 1 гривню виготовленої продукції	$ЗМ = \frac{\Phi_{оз}}{ВП}$

де ЖП – витрати живої праці, що відображається кількістю відпрацьованих людино-годин; СЧП – середньооблікової чисельності працівників з певний період; Фоп – фонд оплати праці.

Таблиця 4 Показники ефективності використання капітальних вкладень [5, с. 182]

Назва	Характеристика показників	Розрахунок
Коефіцієнт ефективності капітальних вкладень	Визначає абсолютну ефективність інвестицій	$E_p = \frac{\Delta\Pi}{KB}$
Термін окупності капітальних вкладень	Період часу в роках, за який побудоване чи реконструйоване підприємство забезпечує накопичення прибутку в розмірах, що дорівнюють здійсненим капітальним вкладенням	$T_{ок} = \frac{KB}{\Delta\Pi}$
Зведені витрати	Дорівнює сумі поточних витрат на одиницю продукції за <i>i</i> -м варіантом (C_i) та добутку нормативного коефіцієнта ефективності (E_n) та питомих (на одиницю продукції) капітальних вкладень за <i>i</i> -м варіантом. Найкращим буде варіант з мінімальним значенням зведених витрат	$z_i = C_i + E_n K_i \rightarrow \rightarrow \min$

де $\Delta\Pi$ – щорічний приріст прибутку від здійснення капітальних вкладень; KB – сума капітальних вкладень.

Таблиця 5 Узагальнюючі показники ефективності діяльності підприємства [10, с. 109]

Назва	Характеристика показників	Розрахунок
Норма прибутковості	Характеризує величину чистого прибутку, що приходить на одиницю інвестиційних вкладень	$H_{np} = \frac{\Pi}{ОЗ+ОК}$
Рентабельність продукції	Характеризує ефективність витрат на виробництво продукції	$P_{прод} = \frac{\Pi}{C}$
Коефіцієнт ефективності застосовуваних ресурсів	Характеризує рівень поточних витрат на виробництво	$K_p = \frac{ЧП}{Ч_p + (ОЗ+ОК)K_{...}}$

де ОЗ – середньорічна вартість основних засобів; ОК – середні залишки оборотних коштів; С – собівартості продукції; ЧП – чиста продукція в порівнянних цінах за рік; Чпр – витрати ресурсів, що відображені чисельністю працівників.

Для решти показників, крім узагальненого подання їх у таблицях, наводяться також більш детальні коментарі стосовно їх змісту та методології визначення. Що стосується оцінювання ефективності капітальних вкладень, які є також невід’ємними елементами в господарській діяльності підприємства, то розрізняють абсолютну та порівняльну ефективність капітальних вкладень. Абсолютна ефективність капітальних вкладень показує загальну величину їх віддачі; порівняльна ефективність розраховується з метою визначення кращого з можливих варіантів (проектів) інвестування виробництва.

Узагальнюючий, кінцевий результат роботи підприємства оцінюється рівнем ефективності його господарської діяльності: загальним обсягом одержаного прибутку та в розрахунку на одиницю ресурсів. Прибуток та відносний показник прибутку – рентабельність є основними показниками ефективності роботи підприємства, які характеризують інтенсивність господарювання.

Життєдіяльність підприємства багато в чому залежить саме від того, якою мірою забезпечена фінансова віддача ресурсів та наскільки досягається рівень прибутковості в процесі формування витрат. Співвідносити витрати і доходи – головне завдання кожного учасника господарської діяльності.

Водночас абсолютна сума прибутку не характеризує рівня ефективності господарської діяльності. Щоб зробити висновок про рівень ефективності господарювання, отриманий прибуток необхідно порівняти з понесеними витратами або активами, які забезпечують підприємницьку діяльність, тобто визначити рентабельність.

Рентабельність має кілька модифікованих форм залежно від того, які саме прибуток і ресурси (витрати) використовують у розрахунках.

Передусім розрізняють рентабельність інвестованих ресурсів (капіталу), рентабельність продукції і рентабельність господарської діяльності. Рентабельність інвестованих ресурсів (капіталу) обчислюється в кількох модифікаціях: рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, рентабельність акціонерного капіталу. [2, с. 193] Відобразимо дані показники в таблиці 6.

Таблиця 6 Показники рентабельності господарської діяльності підприємства

Показник	Алгоритм розрахунку
Рентабельність активів ($P_{акт}$)	$P_{акт} = \frac{\Pi_3}{CA}$ $P_{акт} = \frac{\Pi_ч}{CA}$ <p>де Π_3 – загальний прибуток підприємства за рік (весь прибуток, одержаний від усіх видів діяльності, до його оподаткування та розподілу); $\Pi_ч$ – чистий прибуток підприємства за рік, тис. грн.; CA – середньорічна вартість активів, тис. грн.</p>
Рентабельність власного капіталу ($P_{вк}$)	$P_{вк} = \frac{\Pi_ч}{K_в} * 100\%$ <p>де $K_в$ – власний капітал підприємства.</p>
Рентабельність власного капіталу ($P_{вк}$)	$P_{вк} = \frac{\Pi_ч}{K_{см}} * 100\%$ <p>де $K_{см}$ – статутний капітал (номінальна вартість проданих акцій).</p>
Рентабельність продукції	$P_{пр}^{заг} = \frac{\Pi_3}{BC + BA + BЗ} * 100\%$ $P_{пр}^{заг} = \frac{\Pi_3}{BB_3} * 100\%$ <p>$P_{пр}^{заг}$ – загальна рентабельність продукції, %; Π_3 – загальний прибуток підприємства за рік, тис. грн.; BC – виробнича собівартість продукції, тис. грн.; BA – адміністративні витрати, тис. грн.; $BЗ$ – витрати на збут продукції, тис. грн.; BB_3 – витрати на виробництво та збут продукції, тис. грн.</p> $P_{пр}^* = \frac{\Pi_ч}{BC + BA + BЗ} * 100\%$ $P_{пр}^* = \frac{\Pi_ч}{BB_3} * 100\%$ <p>де $P_{пр}^*$ – чиста рентабельність продукції, %; $\Pi_ч$ – чистий прибуток підприємства за рік, тис. грн.</p>
Рентабельність конкретного виду продукції	$P_i = \frac{B_i - (BC_i + BA_i + BЗ_i)}{BC_i + BA_i + BЗ_i} * 100\%$ $P_i = \frac{\Pi_{gi}}{P\Pi} * 100\%$ <p>де P_i – рентабельність конкретного виду продукції, %; B_i – виручка від реалізації і-го виду продукції, тис. грн.; BC_i – виробнича собівартість конкретного виду продукції, тис. грн.; BA_i – розподілені адміністративні витрати на певний вид продукції, тис. грн.; $BЗ_i$ – розподілені витрати на збут певного виду продукції, тис. грн.; Π_{gi} – валовий прибуток і-го виду продукції, тис. грн.</p>
Рентабельність продажу продукції або обороту	$P_{рп}^{заг} = \frac{\Pi_3}{P\Pi} * 100\%$ $P_{рп}^* = \frac{\Pi_ч}{P\Pi} * 100\%$ <p>де $P_{рп}^{заг}$ – загальна рентабельність від реалізації продукції, %; $P_{рп}^*$ – чиста рентабельність від реалізації продукції, %; Π_3 – загальний прибуток підприємства від реалізації продукції, тис. грн.; $P\Pi$ – обсяг реалізованої продукції, тис. грн.; $\Pi_ч$ – чистий прибуток підприємства від реалізації продукції, тис. грн.</p>
Валова рентабельність	$P_в = \frac{\Pi_3}{C_м} * 100\%$

основної діяльності	де P_6 – валовий прибуток, тис. грн.; C_{pn} – собівартість реалізованої продукції, тис. грн.
Рентабельність операційної діяльності:	$P_{\text{оп}} = \frac{\Pi_{\text{оп}}}{OB} * 100 \%$ де $\Pi_{\text{оп}}$ – прибуток від операційної діяльності, тис. грн.; OB – операційні витрати, тис. грн.
Рентабельність звичайної діяльності	$P_{\text{зд}} = \frac{\Pi_{\text{зд}}}{OB} * 100\%$ де $\Pi_{\text{зд}}$ – прибуток від звичайної діяльності, тис. грн.; OB – операційні витрати, тис. грн.
Рентабельність господарської діяльності:	а) для загальної оцінки ефективності підприємницької діяльності: $P_{\text{гд}} = \frac{\Pi_{\text{гд}}}{OB} * 100 \%$ де $\Pi_{\text{гд}}$ – прибуток від господарської діяльності, тис. грн.; OB – операційні витрати, тис. грн. б) щодо оцінки ефективності підприємницької діяльності для власника: $P_{\text{в}} = \frac{ЧП}{OB} * 100 \%$ де $ЧП$ – чистий прибуток від господарської діяльності, тис. грн.; OB – операційні витрати тис. грн.

Зміна рівня того чи іншого показника рентабельності залежить від зміни економічних та організаційно-технічних факторів виробництва та реалізації продукції (робіт та послуг). Тому у процесі аналізу стану рентабельності підприємства необхідно визначити, які фактори більше впливали на підвищення чи зниження рівня рентабельності й розробити відповідні заходи підвищення ефективності діяльності підприємства.

ВИСНОВКИ

В процесі дослідження методичних підходів до оцінки господарської діяльності підприємства ми дійшли висновків, що будь-яку сукупність показників не можна вважати системою. У порівнянні з окремими показниками або деяким їх набором система є якісно новим утворенням і завжди більш значуще, ніж сума окремих її частин, тому що крім відомостей про частини вона несе певну інформацію про те нове, що з'являється в результаті їх взаємодії, тобто інформацію про розвиток системи в цілому.

Побудова розгорнутої системи показників, що характеризують будь-який процес або явище, ґрунтується на чіткому розумінні двох моментів: що таке система і яким основним вимогам вона повинна задовольняти. Під системою показників, що характеризують певний економічний суб'єкт або явище, розуміється сукупність взаємопов'язаних величин, що всебічно відображають стан і розвиток даного суб'єкта або явища.

Таке визначення носить досить загальний характер. Тому для практичного використання розроблений ряд вимог, яким повинна задовольняти система показників. Найважливішими вимогами, які мають методичне значення, є: необхідна широта охоплення показниками системи всіх сторін досліджуваного суб'єкта або явища, взаємозв'язок цих показників, логічне розгортання одних показників з інших.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бачевський Б.С., Заблоська І.В., Решетняк О.О. Потенціал і розвиток підприємства: Навч. пос. – К. : Центр учбової літератури, 2009 – 400 с.
2. Бізнес адміністрування: магістерський курс : Підручник / За ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника., д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка та к.е.н., доц. І.М. Сотник. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 896 с.
3. Воронкова А.Е. Діагностика стану підприємства: теорія і практика : монографія /А.Е. Воронкова. – Харків : Вид-во «ІНЖЕК», 2008. – 520 с.
4. Кривов'язюк І.В. Економічна діагностика підприємства: теорія, методологія та практика застосування : монографія / І.В. Кривов'язюк. – Луцьк : Вид-во «Надстир'я», 2007. – 260 с.
5. Ніколаєнко В.П. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №6. – С. 180-191.
6. Прядко Володимир Васильович. Економічна ефективність виробництва: проблеми теорії та методології управління / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. – К. : Наукова думка, 2003. – 282с.
7. Савчур-Шекмар Н.А. Шляхи підвищення ефективності розвитку харчової промисловості в Закарпатті : Теорія і практика. К.: Наук. світ, 2000. – 117 с.
8. Салига К. С., Лозова О. А. Економічна ефективність інвестицій у рекламну діяльність підприємств.: монографія. – Запоріжжя : ЗЦНТЕІ, 2008. – 206с.
9. Шегда А.В. Менеджмент. – К.: Знання, 2002. – 583 с.

10. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: навч. посіб. – К. : ЦУЛ, 2006. – 417 с.
11. Фролова Т.О. Фінансовий аналіз. – К. : – Видавництво „Європейського університету”, 2006. – 253 с.

Левченко Юлія Григорівна, к.е.н., доцент кафедри економіки і права Національного університету харчових технологій
Шекмар Надія Андріївна, к.е.н., доцент, завідувач економічного відділення Свалявського технічного коледжу Національного університету харчових технологій